

**JORNADES
“VIURE A LA
MUNTANYA, VIURE
DE LA MUNTANYA
USOS I EXPLOTACIONS
TRADICIONALS”**

**“VIURE A LA
MUNTANYA,
VIURE DE LA
MUNTANYA. USOS I
EXPLOTACIONS
TRADICIONALS.”
UNA INTRODUCCIÓ**

JOSEP R. NEBOT CERDÀ *
JOSEP M. SEGURA MARTÍ **

En un àmbit, com el mediterrani, intensament humanitzat des de fa molts mil·lennis, la suposada “naturalitat” d’ecosistemes i paisatges no passa de tindre un sentit –si de cas– merament relatiu, front a altres elements del territori (àrees urbanes, cultius...) on la petjada humana és tan evident, que fins i tot arriba a excloure la presència de la major part d’altres espècies animals o vegetals. La ma de les societats humanes és perceptible, de forma més o menys explícita, en tots els racons de les nostres terres. Per això, és evident que qualsevol intent d’analitzar i comprendre l’estructura i funcionament actual dels ecosistemes mediterranis –dels nostres paisatges, en suma– només pot fer-se des d’una perspectiva global, en la qual s’integren tant les característiques ecològiques generals del territori –visió més explícitament adoptada pels professionals i estudiosos del medi ambient–, com les diferents modalitats d’usos i ocupació desenvolupats històricament per la nostra espècie sobre aquest mateix territori. No

En aquestes jornades (Alcoi, 1999) es presentaren noves aportacions sobre els usos tradicionals i les explotacions econòmiques en les muntanyes valencianes, con el pasturatge, els aprofitaments vegetals silvestres, la recol·lecció i l'emmagatzematge de la neu, l'explotació de materials d'origen mineral, etc, així com les relacions de l'home amb la muntanya tradicional, amb especial referència als seus efectes sobre els ecosistemes i la configuració del paisatge actual.

En estas Jornadas (Alcoi, 1999) se presentaron nuevas aportaciones sobre los usos tradicionales y las explotaciones económicas en las montañas valencianas, como el pastoreo, los aprovechamientos vegetales silvestres, la recolección y el almacenamiento de la nieve, la explotación de materiales de origen mineral..., así como las relaciones del hombre con la montaña tradicional, con especial referencia a sus efectos en los ecosistemas y la configuración del paisaje actual.

“Life on the mountain and living on mountain natural resources. Traditional practices and exploitations.” An Introduction. In this congress (Alcoi, 1999), some new contributions were submitted which dealt with the traditional use of economic exploitation on Valencian mountains, such as shepherding, utilization of wild vegetables, snow gathering and storing, use of materials of mineral origin... as well as the relationship of man with the traditional mountain, which have so much influenced and determined the shape of present-day landscape.

cal dir que aquesta aproximació no és en absolut original: afortunadament, són cada vegada més els investigadors que aborden anàlisis d’àmbit local o regional adoptant, de forma més o menys explícita, una visió que integra els efectes de les societats humanes com a configuradores actives o passives dels ecosistemes, al costat –o per davant– d’altres elements com el clima, els sòls o el substrat geològic.

Malgrat això, fa sovint l’efecte que els punts de contacte entre els dos elements clau d’aquesta mena d’aproximacions –l’antropològic i el geogràfic–ecològic– no són encara tan fluïts com caldria. I açò és potser especialment evident en el camp mediambiental: massa vegades, els professionals que es dediquen –ens dediquem– al medi ambient tendim a menystenir, quan no a ignorar, el paper de les societats humanes en tant que element ecològic clau, limitant-lo si de cas a alguns aspectes puntuals com ara l’extinció d’aquesta o aquella espècie. Per contra, però, els investigadors dedicats a l’estudi dels usos humans sobre el territori –geògrafs, historiadors, antropòlegs...– tampoc solen dedicar massa atenció als efectes ecològics i territorials dels trets i aprofitaments que estudien, tret que aquests efectes queden directament reflectits en forma, per exemple, d’edificacions o estructures.

Però analitzar i comprendre com i perquè s’han configu-

* Adreça actual: Direcció General de Planificació i Gestió del Medi. Conselleria de Medi Ambient. Generalitat Valenciana. C/ Francesc Cubells, 7. 46011 València.

** Museu Arqueològic Municipal d’Alcoi Camil Visedo Moltó

rat els actuals paisatges mediterranis no representa solament un camp d'interés per a científics o intel·lectuals, ja siguem ecòlegs o antropòlegs. Aspectes com la pròpia gestió ambiental reclamen –o haurien de fer-ho– anàlisis d'aquesta mena per tal de millorar la capacitat real d'intervenció sobre elements o ecosistemes a protegir, elements que percebem com a “naturals” però que –en molts casos– no són sinó el resultat de segles d'interacció entre societat i entorn. Entendre quins trets socials i econòmics han donat lloc a allò que tenim no és per tant més un pas per a poder dissenyar estratègies dirigides a garantir la seua pervivència: a llarg termini, sembla més raonable establir pautes de gestió dels ecosistemes que permetisquen la convivència amb la nostra espècie –allò que se'n diu, sovint sense saber massa bé que significa, desenvolupament sostenible–, que pensar que serem capaços d'excloure per complet qualsevol interferència humana en els elements que tractem de conservar o protegir. Aprendre de la història –d'allò bo, i també d'allò dolent–, en aquest com en altres casos, un punt de partida indefugible.

Aquesta visió sostenibilista, adoptada per la Gerència de Medi Ambient en la seua tasca diària, subjau en la justificació de les Jornades “Viure a la muntanya, viure de la muntanya”, els textos de les ponències presentades a les quals seguixen a aquesta breu introducció. La idea de partida ha estat, per tant, senzilla: les àrees de muntanya, testimonis dels ecosistemes menys humanitzats del nostre entorn i –precissament per això– objecte a hores d'ara d'una creixent demana-

da social de conservació, han estat tradicionalment l'escenari d'una sèrie d'activitats econòmiques basades en l'aprofitament dels recursos naturals, les quals no solament han determinat l'especialització de diferents tipus de treballs –de vegades regits pel cicle estacional– sinó que en major o menor mesura –i de vegades de forma traumàtica– han estat els responsables de la configuració dels mateixos paisatges que ara tractem de conservar. Per aquest motiu, les Jornades reuneixen al voltant d'aquest tema una sèrie d'estudiosos i professionals, per tal d'intercanviar experiències i coneixements i, també, oferir al públic interessat la possibilitat de poder compartir un projecte comú i conèixer millor aquests aspectes de la muntanya.

Les explotacions de tipus mineral (canteres de pedra, saorra, argila...), les d'origen vegetal (herbes, fusta, llenya, carbó...), el desenvolupament de l'agricultura i de la ramaderia o la recol·lecció de la neu ens han deixat no poques evidències patrimonials, des d'un immens bagatge cultural –material i immaterial– cada vegada més esvaït, fins elements arquitectònics (masos, corrals, forns de calç i caves de neu), els quals són avui l'única evidència d'una intensa activitat que aleshores també va produir la seua petja sobre les nostres serres. La xarxa de camins que facilitarien el transport i la distribució dels productes als centres de consum suposarien el nexa per afavorir les relacions entre els habitants de les muntanyes i les ciutats. En altres casos, d'aquestes activitats hui oblidades tan sols queda el registre de la toponímia, el record mig esvaït en la memòria dels més majors (una assignatura pendent de recopilació de fonts orals) o el testimoni excepcional d'una imatge fotogràfica. La recuperació d'aquestes restes i la seua interpretació i estudi –tasca en la qual es troba activament compromés el Museu Arqueològic Municipal Camil Visedo Moltó– poden contribuir a més al fet que es revaloritzen els potencials mitjançant la difusió i el desenvolupament d'activitats de caràcter didàctic relacionades amb la natura, el medi ambient i la conservació de les àrees de muntanya.

Ja hem dit que aquestes ratlles de justificació només tenen sentit en tant que obrim pas als textos de les ponències presentades a les esmentades Jornades, celebrades els dies 7 i 8 de maig de 1999 dins el marc de la II Mostra sobre Ecologia i Desenvolupament Sostenible-Mil·lenni 1999, i on s'aboquen els coneixements dels especialistes que participaren. Unes ponències degudes a Jorge Cruz Orozco, Joan J. Gregori, José A. López Mira, Joan Pellicer i Joan Seguí, i en les quals es repassen aspectes com ara el caràcter i les diferents nocions de la muntanya, les relacions de l'home amb la muntanya tradicional, i també les principals explotacions tradicionals de què ha estat escenari la muntanya: el pasturatge, l'aprofitament de vegetals silvestres, la recol·lecció i emmagatzematge de la neu i l'explotació econòmica de materials d'origen mineral. Aquest esquema, de partida, ens remetia d'alguna forma a aquell article de Joan J. Gregori –publicat el 1985 al volum tercer de la sèrie Temes d'Etnografia Valenciana–, que sempre ha estat per a nosaltres un referent de la investigació etnogràfica de les nostres terres. L'exposició d'aquestes ponències va donar peu a un debat

–fruit i enriquidor– que comptà amb la participació del públic assistent i amb aportacions força interessants de J. Emili Aura, Francesc Llop, Manuel Monleón, Àlvar Seguí, José Luis Simón, Joan M. Vicens Petit, entre altres.

Només voldríem, per a acabar, manifestar el nostre agraïment a totes les persones que van fer possible, amb el seu esforç i col·laboració, que aquesta modesta contribució es duguera a terme: els regidors de Medi Ambient i Cultura de l'Ajuntament d'Alcoi, Àlvar Seguí i Carles Esteve; els ponents convidats i les persones assistents; i molt especialment, la Caja de Ahorros del Mediterráneo-CAM, tan directament implicada en les activitats de la Gerència i el Museu i patrocinadora principal de les edicions celebrades de Mil·lenni. Quant a les conclusions, ens remetrem de nou a allò dit: com pot veure's als textos que segueixen, el camp per a l'estudi i la reflexió és tan obert com apassionant. La muntanya ens suggereix un tema d'estudi per a conèixer tècniques i oficis desapareguts que han estat considerats sempre com una activitat marginal, motiu pel qual han deixat escasses referències escrites, però que també poden constituir una línia d'investigació on poder analitzar des de diferents vessants l'autoconsum i l'intercanvi de productes, la producció a petita i a gran escala, i també les relacions de treball i les de l'home amb el medi natural. En tot cas, i com hem començat dient, només una visió interdisciplinària pot resultar útil per a afrontar aspectes com aquest. Confiam, per tant, que la col·laboració establerta entre Museu i Gerència –i que no es limita a aquestes Jornades– segueixca donant els seus fruits.

